

Öğretim Üyesinin Etik Sorumluluğu Ethical Responsibility of A Faculty Member

Fatma Ay^a

ÖZET Genel olarak etik ilkeler, ahlaki değerler, meslek etiği ilkeleri, Yükseköğretim Kurumu etik davranış ilkeleri gibi akademik personelin davranış ve eylemlerini etkileyen ilkeler olmasına rağmen öğrenci-akademik personel arasında etik bir takım sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların nedenleri çok farklı olabildiği gibi ortaya çıkma / görülme biçimleri de birbirinden çok farklıdır. Öğretim üyesinin derslere zamanında girmemesi, ders yükünü fazla göstermesi, derse asistanını göndermesi, objektif değerlendirme yapmaması, öğrenciyi küçük düşürücü davranma ya da hakaret etme, cinsel taciz, öğrencinin performansını doğru ölçmeme, bazı öğrencilere ayrıcalıklı davranma eğitim-öğretim alanında meslek ahlakına aykırı davranışlar olarak belirtilmektedir. Akademik personelin temel sorumluluğu, eylemleri ve kararlarıyla öğrencilerin iyiliğini sağlamak, dürüst olmak, haklara saygılı olmak, güvenilir olmak, yasalara uygun davranmak, güç kullanmamak, sürekli kendini geliştirmek, özel alana saygı göstermektir.

Anahtar kelimeler: Üniversite, etik, meslek etiği, eğitim

ABSTRACT Although general ethical principles such as moral values, principles of professional ethics, and principles of ethical conduct in Higher Education Institutions are principles determining the behavior and actions of the academic staff, there have been some ethics problems among students and academic staff. As the reasons of these problems are varied, the occurrence/ emergence of them can be completely different from each other. Failing to attend classes on time, presenting course load to be over-excessive, sending his/her assistant to classes instead, failing to perform objective evaluation, humiliating, insulting or sexual harassing students, failing to accurately assess students' performances, treating some students preferentially, and discrimination are stated among the conducts against professional ethics in the field of education. The primary responsibility of the academic staff is to ensure the well-being of students with his/her actions and decisions; to be honest; to be respectful to basic rights; to be credible; to behave in accordance with the law; to avoid using force; to continually improve him/herself; and to respect personal space.

Key words: University, ethics, professional ethics, education.

Giriş

Üniversiteler, kökeni çok eskilere dayanan, farklı uzmanlık alanlarında hem eğitim hem de araştırma yapan, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomik ihtiyaçları karşılayan vasıflı bireyler yetiştiren kurumlardır. Başka bir ifade ile üniversiteler bilginin üretildiği, araştırmaların yapıldığı, topluma hizmet sunan yüksek-öğrenim ve bilim kurumları olarak kabul edilir.¹⁻³ Üniversitelerin temel yapı taşları ise şüphesiz ki öğretim elemanları / akademik personeldir. Akademik personel, ön lisans ve üstü düzeyde meslek üyesi yetiştirme görevini üstlenmiş kişilerdir. Akademik personel görevlerini yerine getirirken mesleki etik ilkeleri topluma sunan bir kaynak konumundadır. Ayrıca toplumu doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir.¹⁻² Bilim insanı yetiştiren öğretim üyesi bilim etiği kurallarını uygulayarak iyi bir model olmakla birlikte, aynı

zamanda yetiştirdiği bilim insanının bilim etiği kurallarını kazanmasını ve uygulamasını sağlamada bir rehberdir.³ Bu açıdan bakıldığında, öğrenci bir araçtır ve bu kaynaktan yayılan etik ilkeleri topluma yansıtır.²

Etik Nedir?

Etik; bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, normları, kuralları, kavramları ahlaksal açıdan araştıran, neyin yapılacağına ya da yapılmayacağına bilinmesini sağlayan, ahlaki bakımdan bir şeyin doğru-yanlış ya da iyi-kötü olduğu hükmüne nasıl varılacağını gösteren, iyi / kötü, doğru / yanlış davranışların niteliğini ve dayanağını araştıran bir felsefe disiplini.^{1,3-5} Ayrıca etik, insanlar arasındaki iletişim ve eylem biçimlerini şekillendirmek ve iyileştirmek için belirlenen kurallar olarak kabul edilebilir. Bu açıdan

Geliş Tarihi/Received:28-12-2016 / Kabul Tarihi/Accepted:20-07-2017

^aYard. Doç Dr. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Orcid ID: 0000-0001-9491-0731

Sorumlu yazar /correspondence: Yard. Doç. Dr. Fatma AY, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Demir kapı cad. Karabal sok. Zuhuratbaba/ Bakırköy /İstanbul, Tel: 0212 414 15 00 /40140 e-mail: fatmaay@yahoo.com

bakıldığında, eylemleri ya da davranışları iyilik, dürüstlük, adalet, erdem ve suç gibi kavramlardan oluşan akılcı bir çerçeveden değerlendirmeye, eylemlere ya da davranışlara ilişkin ahlaki yargıların nasıl oluştuğunu çözümlenmeye çalışır.^{2,5}

Akademik Etik, Meslek Etiği ve Meslek Ahlakı

İdeal bir üniversitenin olmazsa olmazlarından biri kabul edilen ve ideal bir üniversitenin çekirdeğini oluşturan kavramlardan biri “akademik etik”dir.¹ Akademisyenlerin bilimsel çalışma ve akademik etkinlikleri sürecinde birikim ve bilgilerini paylaşma ve öğrencilerine aktarmada, bilimsel çalışmaların üretilmesi ve değerlendirilmesinde, iyi eğitilmiş bilim insanlarının yetiştirilmesi faaliyetlerinin her aşamasında etik davranış kurallarına uymayı ifade eder.⁶ Akademik etik, üniversitelerde yürütülen faaliyetlerin genel ahlak felsefesine ve mesleki etiğe uygun yapılması olarak tanımlandığında “eğitimde etik” ve “öğrenci ile ilişkilerde etik” etiğin alt boyutlarından ikisini oluşturur. Akademik etik aynı zamanda bilginin yayılımı ve öğretilmesi ile ilişkilidir.¹

İnsanla çalışılan mesleklerde, davranışlara yön veren ve üyeleri tarafından uyulması gereken davranış kuralları “meslek etiği” olarak adlandırılmaktadır. Belirli bir meslek grubunun bilmesi ve uyması gereken kuralların temelini, insan olmaktan kaynaklanan değerlere saygı duyma, iyiyi, güzeli, doğruyu hedefleyen, tarafsız bir bakış açısı benimseme oluşturur.^{2,4,7} Meslek ahlakı ise, belli bir mesleğe ve meslek grubuna ilişkin olarak oluşturulan, meslek üyelerini belli bir şekilde davranmaya zorlayan, kişisel eğilimleri sınırlayan, yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan, meslek içi rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan mesleki değerler ve ilkeler bütünü şeklinde ifade edilmektedir. Meslek ahlakı, ilişkilerde dürüstlük, sözünde durmak, insanlara saygılı olmak, hakça davranmak ve haksızlıklara karşı koymayı yapısında barındırır.⁸ Meslek ahlakının gereği olarak aynı meslekten bireyler, birbirleriyle ilişkilerinde belli davranış kurallarına uymak zorundadır.

Eğitim Etiği

Akademik personel ve öğrenciden bahsedildiğinde etik, meslek etiği ve ahlakı ile birlikte eğitim etiğinden bahsetmemek mümkün değildir. Eğitim etiği, eğitimde yapılması gereken ve ulaşılmaması istenen doğru yolu

gösteren ilke ve değerler bütünüdür. Tüm eğitim, öğretim ve araştırma kurumlarında ahlaka uygun olması gereken davranış ve eylemleri tanımlar. Bu bağlamda akademik personelin doğruluk, dürüstlük, eşitlik, adalet, güven gibi etik değerlere sahip olarak hizmet etmeleri gerekir.^{2,9}

Genel olarak etik ilkeler, ahlaki değerler, meslek etiği ilkeleri, Yükseköğretim Kurumu etik davranış ilkeleri gibi akademik personelin davranış ve eylemlerini etkileyen ilkeler olmasına rağmen öğrenci-akademik personel arasında etik bir takım sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların nedenleri çok farklı olabileceği gibi ortaya çıkma / görülme biçimleri de birbirinden çok farklıdır.

Literatürde, eğitim ve öğretime gereken önemi vermemek (kendini yenilememek), derslere zamanında girmemek ve zamanında bitirmemek, ders yükünü fazla göstermek, girmedeği dersin ücretini almak, derse asistanını göndermek, dersleri öğretmen merkezli işlemek, öğrenciyi araştırmaya yönlendirmemek, değerlendirmede objektif olmamak, öğrenciyi küçük düşürücü davranmak ya da hakaret etmek, cinsel taciz, öğrencinin performansını doğru ölçmeme, sınav kağıtlarını doğru değerlendirmemek, bazı öğrencilere ayrıcalıklı davranmak, ayrımcılık (din, etnik köken, renk, fiziksel görünüm, sosyoekonomik durum vb.) öğrencinin kişisel bilgilerini başkaları ile paylaşmak eğitim-öğretim alanında meslek ahlakına aykırı davranışlar olarak belirtilmektedir.^{1,5,7,8,10,11} Demirtaş ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada öğrencilerin akademik personelin “Etik İlkelerine Uyuma” düzeylerinin daha düşük algılamasına karşın “Etik İlkeleri Çözme” düzeylerinin daha yüksek algılandıkları belirlenmiştir.² Maya (2013) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin tamamı mazeretsiz ders yapmama, mazeretsiz derse geç girme veya dersten erken çıkma, dersi etkin ve nitelikli olarak yürütmeme davranışlarını eğitim-öğretim işleri bakımından meslek ahlakına aykırı davranışlar olarak algılandıklarını belirtmiştir.⁸ Tüm bu sorunlar akademik personelin genel etik ilkelerini, meslek etiği ve eğitim etiği ilkelerini meslek yaşamlarında uygulamaları / kurallara uymaları ile ortadan kalkabilir ya da görülme sıklığı azalabilir.

Akademisyenlerin Meslek ve Eğitim Etiğine Aykırı Davranışları

Meslek etiğine aykırı kabul edilen davranışlardan biri öğrenci kayırmacılığıdır. Öğrencilerin akademik personelden beklentisi adil davranıştır. Tüm akademik personelin genel bir prensip olarak adil davranış sergilememesi öğrencilerine adil davranmaya çalışan bazı öğretim elemanlarının, özel talepler karşısında katı ve anlayışsız olarak algılanmasına neden olabilir.¹⁰ Ülkemizde 2012 yılında yapılan gençlerin gözüyle etik konulu bir araştırmanın sonuçlarına göre adil davranış en önemli etik değerdir; adil davranışı dürüstlük ve eşitlik izlemekte, ayrımcılık ise en önemli etik sorun olarak belirtilmektedir.¹⁰

Üniversitelerin örgüt kültüründe olması gereken değerlerden biri insani değerlerdir. İnsani değerler hizmet sunulan kişilerin değerli oluşu, öğrencinin kişiliğine saygı ile ilişkilidir. Üniversitelerde ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücü yetiştirilirken, öğrencinin değerli görülmesi, öğrencinin kişiliğine saygı duyulması gibi insani değerlere önem verilmelidir.^{3,9,10} Özellikle lisansüstü eğitimde ders konularının öğrenciye ödev olarak verilip, öğretim üyesinin hiç ders anlatmadan öğrenci sunumları dinleyerek dersleri yapması hem mesleğe hem de öğrenciye saygı duymamanın göstergesidir. Bu açıdan bakıldığında ders saatlerine uymamak, ders ya da uygulama yapmadığı halde yapmış gibi göstermek, eğitiminin bilgilerini güncellememesi gibi davranışlar hem insani değerlerle ters düşmekte hem de etik ilkelere uygun olmayan davranışlar olmaktadır.^{1,7}

Eğitim; davranış değiştirme, tutum geliştirme doğası gereği etik bir içeriğe dayanır. Üniversite yaşamı öğrenciler için sadece mesleki bilgi ve becerilerin öğrenildiği bir ortam değildir, aynı zamanda sosyalleşmenin gerçekleştiği bir ortamdır. Üniversite yaşamı, gençlerin karakter gelişimini destekleyecek çok sayıda etkileşimin yaşandığı sosyal, psikolojik ve kültürel boyutları birlikte içeren bir dönemi anlatmaktadır. Dolayısıyla gençlerin yaşamlarında iz bırakan, iş ve özel yaşamlarındaki davranışlarına yön veren önemli bir dönemdir.¹⁰ Bu nedenle üniversite yaşamı boyunca karşılaştığı, ders aldığı, birlikte araştırma, proje vb. çalışmalar yaptığı öğretim üyesinin davranışları gençler için ayrı bir önem taşımaktadır.

Eğitimciler, öğrencileriyle olan ilişkilerinde çoğu zaman bir lider rolü üstlenmektedir. Bir lider insanların ihtiyaç,

beklenti, duygu ve inançlarına duyarlı davranarak; ahlaki konu ve sorunlara ilişkin farkındalığı artırma, ahlaki açıdan doğru ve yanlışları gösterme gibi rollere sahiptir.^{10,11} Belli bir meslek alanına eleman yetiştiren akademisyenlerin görevi, sadece mesleğin bilgilerini ve becerilerini öğretmekle sınırlı değildir. Akademisyenlerin aynı zamanda, uygun ahlaki davranışları öğrencilerine kazandırmak ve rol model olmak için ahlaki davranışlar sergilemeyi öncelikle kendi mesleki kimliklerinin bir parçası haline dönüştürmeleri gerekmektedir.⁸

Üniversite eğitiminde akademik personel ile öğrenci arasında bir güç dengesizliği de söz konusudur ve bu dengesizlik etik ihlallere yönelik bir potansiyel oluşturmaktadır.¹⁰ Bu dengesizlik korku nedeniyle hakkını savunamama, sorunları dile getirememe, yanlış ve doğruyu tartışamama, dersi geçememe korkusu ile fark edilen sorunları yönetime bildirmeme gibi etik ikilemlere neden olan sorunlar dizisini yaratmaktadır.^{2,10} Erdem ve ark. makalelerinde “*Ei ve Bowen (2002) ’nun, öğretim elemanı-öğrenci ilişkideki güç farklılığına vurgu yaparak, sınırları kesin olmayan bu tür bir ilişkide eğitim işini üstlenenlerin temel rollerinin entelektüel kalavuzluk ve danışmanlık olduğunu belirtmekte ve özellikle öğretim elemanlarının etik sorumluluk olarak öğrencilerin gelişimini kolaylaştıracak şekilde dürüst ve tarafsız olmaları gerektiğini vurguladığını*” belirtmektedir.¹⁰

Akademik personel-öğrenci ilişkisi iki taraf için dürüstlük, tarafsızlık, eşitlik, özerklik, zarar vermeme, yararlılık, adalet ve sadakat içermelidir.^{10,11} Tüm bu etik ilkelerin temelinde insana saygı ilkesi yer almaktadır.¹⁰ Buna karşın gücünü öğrenciler üstünde kötüye kullanan, yanlış davranan, sınıf içi-dışı sorumluluklarını yerine getirmeyen, paylaşacak yeni şeyleri olmayan eğitimcilerin bu tutum ve davranışları ise etik olmayan örneklerdir.¹⁰ Uluslararası alanda öğrencilere karşı etik sorumlulukların yüksek bilimsel ve etik standartlarla sağlanması, öğretim elemanlarının meslektaşlarına karşı ayrımcılık ve taciz uygulamayacakları yönetim biçimi oluşturulması, serbest öğrenme ortamının yaratılması, öğrenciye birey olarak saygı gösterilmesi, başarısının adil ve gerçekçi bir biçimde değerlendirilmesi, akademik özgürlüklerinin korunması, ayrımcılığa uğratılmamaları gibi ilkeler yaygın olarak benimsenmiş etik ilkelere.^{10,11}

Akademik ortamda mağdurun korunmasız oluşu, örgütteki ahlaki / etik standartların yetersizliği, akademik personelin liderlik davranışlarının yetersiz olması işyerinde baskı / psikolojik şiddeti ortaya çıkaran faktörlerdendir.¹¹ Bahsedilen tüm bu etik sorunların yaşanmaması, akademik ortamda öğrenci-akademik personel ilişkilerinde meslek ahlaki ilkelerinin hayata geçirilebilmesi için öneriler:

- Akademik personel, etik ilkeler çerçevesinde davranışlarına ya da yapacağı etkinliklere karar verebilmeli, etkinliklerinin sonuçlarını etik açıdan değerlendirebilmeli², bu yeterliliğe sahip olmalıdır.
- Eğitim kurumlarında meslek etiğini geliştirme ve koruma sorumluluğu akademik personele aittir ve akademik personel öncelikle etik kurallara kendisi uymalıdır.²
- Akademik personel görevini yerine getirirken dil, din, felsefi inanç, siyasî düşünce, ırk, cinsiyet ve benzeri sebeplerle ayırım yapmamalıdır.^{2,5,6}
- İnsan hak ve özgürlüklerine aykırı veya kısıtlayıcı muamelede bulunmamalı, fırsat eşitliğini engelleyici davranmamalıdır.^{2,5,6}
- Akademik personel görevini yerine getirirken önyargısız, bireysel çıkar ve kaygılardan uzak, objektif olma zorunluluklarını yerine getirmelidir.¹
- Akademik personel, ölçme ve değerlendirmede adil ve dürüst davranmalı, adam kayırmaca, haksız muamele gibi olumsuz davranışlardan da kaçınmalıdır.^{2,5,6} Değerlendirme objektif değerlendirme kriterleri ile yapılmalıdır.
- Belli grupların diğerleri üzerinde baskı kurması engellenmelidir.²
- Başkalarına adaletsiz davranıldığında, adaleti sağlama konusunda çekimser ya da korkak davranılmamalı ve ahlaka aykırı

davranışların yoğun olduğu ortamlarda bile bu durumu düzeltmek için cesur davranılmalıdır.²

- Akademik personel kendi kendilerini doğrudan denetleyebilecek bir mekanizma oluşturmalıdır.¹
- Yöneticiler rol model olmalı ve kurumda rol modeller yaygınlaştırılmalıdır.⁸
- Kurum kültürü ahlaki ilkeler ve davranış kuralları ile bütünleşmiş olmalı, etik dışı davranışın kurum kültürüne yansımaları engellenmelidir.^{2,8,11}

Sonuç

Sonuç olarak; akademik personelin etik davranış ilkeleri toplumun sahip olduğu değerler sisteminden, kültürden, inançlardan ve normlardan etkilenmektedir. Akademisyenlerin etik davranışlarının belirlenmesinde adalet, insan hakları, faydacılık ve bireysellik ilkeleri önemli rol oynamaktadır. Üniversite eğitiminin amaçlarından biri öğrencileri bir birey olarak geliştirebilmek, onları birçok yönden kendilerine ve topluma yararlı olacak özelliklere sahip hale getirebilmektir. Akademik personelin temel sorumluluğu, eylemleri ve kararlarıyla öğrencilerin iyiliğini sağlamak, dürüst olmak, haklara saygılı olmak, güvenilir olmak, yasa ve kurallara uygun davranmak, güç kullanmamak, sürekli kendini geliştirmek, özel alana saygı göstermektir. Vicdan, etiğin gücüdür. İnsan duygusunu, düşüncesini, davranışını, tutumunu, eylemini, vicdanının sesine kulak vererek, doğru-yanlış, iyi-kötü, olumlu-olumsuz olarak değerlendirir. Bu şekilde kişi kendisi ve başkaları arasındaki ilişkilerde denge, düzen, denetim ve uyum sağlayabilir.^{2,4} Bu açıdan değerlendirildiğinde, akademik personelin vicdanlı olması, eğitim sürecinde vicdanının sesini dinlemesi önemli ve gerekli bir özelliktir.

Kaynakça

1. Büken NÖ. (2006). Türkiye örneğinde akademik dünya ve akademik etik [The academic World and academic ethics in the Turkey' sample]. Hacettepe Tıp Dergisi [Hacettepe Medical Journal], 37(3), 164-170.
2. Demirtaş Z, Şener G & Karabatak S. (2013). According to the Students' Perceptions the Levels of Academic Staff to Comply with Ethical Codes. International

Online Journal of Educational Sciences, 5(2): 506-519.

3. Erdem AR. (2012). Bilim insanı yetiştirmede etik eğitimi [Ethics Education in Training of Scientists]. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi [Journal of Higher Education and Science], 2(1), 25-32.
4. İşgüden B & Çabuk A. (2006). Meslek etiği ve meslek etiğinin meslek yaşamı üzerindeki etkileri [Professional ethics and effects of Professional ethics on business life]. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Dergisi [Balıkesir University Journal of Social Sciences Institute], 9(16), 59-86.

5. Ozcan K, Balyer A & Servi T. (2013). Faculty Members' Ethical Behaviors: A Survey Based on Students' Perceptions at Universities in Turkey. *International Education Studies*, 6(3): 129-142.

6. Yükseköğretim Kurumları (YÖK) *Etik Davranış İlkeleri* (2014). <http://www.yok.gov.tr/web/guest/etik-komisyonu>. (Erişim Tarihi: 10.08.2016).

7. Pınar İ. (2002). Akademisyenlerin etik değerleri üzerine bir araştırma [A research about Academics' ethical values]. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi [Journal of the Institute of Management at Istanbul University Faculty of Business Management Economics], 13(43): 5-19.

8. Maya İ. (2013). Akademisyenlerin Meslek Ahlakına Aykırı Olan Davranışlara İlişkin Algıları (ÇOMÜ Eğitim Fakültesi Örneği) [Academics' perceptions of behaviours against occupation aethics (a case in comu, faculty of education)]. *Türkiye Araştırmaları* [Turkish Studies-International Periodical Forthe Languages, Literature and History of Turkish or Turkic], 8(6), 491-509.

9. Nartgün SŞ. (2006). Öğretim elemanlarının örgütsel değerlere ilişkin görüşleri (Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi örneği) [Academics' Perceptions on the Organizational Values (Abant İzzet Baysal University Faculty of Education: A Case Study)]. *Değerler Eğitimi Dergisi* [Journal of Values Education], 4 (12), 129-148.

10. Erdem F, Ömüriş E, Öz Ö, Boz H, Özmen M & Kubat U. (2014). Öğretim Elemanlarının Etik Sorumlulukları Üzerine Üniversite Öğrencilerinin Algılamaları [University Students' Perceptions toward Ethical Responsibilities of Faculties]. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi* [Journal of Qualitative Research in Education], 2(1), 39-63.

11. Yaman E. (2008). Üniversiteler ve etik: Baskılar ya da psikolojik şiddet

[Universities and Ethics: Pressuresor Psychological Violence (Mobbing)] . *İş Ahlakı* [Turkish Journal of Business Ethics], 1(1); 81-97.